

„המסע הלבן“ ק"ש. גלנדר

הסיפור האחרון בקובץ „נשף חשק“, מפתיע את הקורא כבר ב"שורה הראשונה: „האשימו אותי בהריגה ולא ברצח“. הפתיחה מזכירה לנו במקצת את „מות ליס-אנדה“ ליצחק אורפז. בהמשך מתברר, כי כנראה נחרדנו בחרדת שווא — תיאור הרצח הוא, כמ"דומה, תרגיל כתיבה של האני המספר; תרגיל הכתיבה אינו מוצא חן בעיני אשתו של המספר, מטעמים מובנים: מתואר בו רצח אשתו של הגיבור, ע"י הגבור עצמו. אלא שהפעם, בסיומו של הסיפור, עדיין כולם בחיים — גם המספר וגם אשתו יעל, ויעל ב"הריגה. להבהרת העניין אצטט כאן את משפטי הפתיחה והסיום של „נשף חשק“:

„האשימו אותי בהריגה ולא ברצח. ההגיון שלהם אמר שאין מבצעים רצח מתוכנן בעזרת מקבת ברזל. במקבת ברזל אפשר לאחוז רק בשעה של איבוד עשתונות, כדי להגיפה ולפצפץ גולגולת. זה מובן מאליו. ועוד אמר להם ההגיון ש"להם, שאני אדם שקט מאוד ומתון מאוד והקרוב צריך היה להוציא אותי מכלי באכזריות מתעללת כדי להביאני לידי כך. ולכן זכיתי א"פילו באהדתם. עד לכאן הגענו, שגם הגיונם של רוצחים מוכתב על ידי האופנה.“ זוהי תחילתו של הסיפור. והרי סיומו: „יעל מביטה בי ומתחילה לצחוק. הצחוק מטל-טל את גופה והיא מחזיקה בבטנה ומתעוותת ומותה דמעות וכולה כפעמון מבריק ומצלצל בצלילי כסף. — אני ניגש והיא כורעת את ראשי ומניחה אותו על בטנה. אני כורע ברכי ומצמיד את אזני. צלילים רכים עולים מתוך שירת הרקוויאם ובגופה של יעל פועמים שני לבבות. היא מחייכת אלי ואני ניגש אל החלון ונישם ריח של פריחה.“

חוסר המכנה המשותף שבין קטע הפתיחה ובין קטע הסיום מטביע את חותמו על כל הסיפור כולו, שהוא ארוך, מבולבל, בלתי אחיד וללא קו הגיוני-התפתחותי הי נראה לעין. כאן, כבכמה סיפורים אחרים בקובץ, רצונו של הסופר להפתיע ולהיות מקורי, הורס את רקמת הסיפור.

פעם לא אוכל לכתוב שתי שורות בעלות ערך“, אומר המספר על עצמו ברגע הסיום, כאשר הוא מניח מעט לדמיונותיו. בתחילה, בעמוד השני של הסיפור, מספר הגיבור דברים אחרים: „עכשיו, למשל, מועמד אני להיות נשיא המדינה. שוב.“ אולם מייד באה תוספת, המעמידה בסימן שאלה את המשרה הרמה: „מדוע לא? ההזיות שלי אינן צנועות“. וכך גם הלאה: „תמיד באו לי תוצאותיה הסופיות של ההצלחה ב"טרם תבוא ההצלחה עצמה. לא הייתי צריך אלא לשבת ולהסתלק מעט אל תוך עצמי, וכבר באו והקיפו אותי מכל עבר מחיאות הכפיים ובוקי המצלמות.“ כבר ב"עמוד הבא מתברר, מה דוחף את הגיבור להזיותיו: — ואחר כך באתי שוב אל הרחוב שלי, וזה היה החשוב לי מכל, לראות כיצד מביטים בי השכנים, ובפניהם ניכרת ההרגשה כי הם שותפים ב"עשייתי, וכי יש להם חלק ביי". החלומות בהקיץ, מסתבר, מקורם בימי הילדות. האיש המבוגר מביקש לממש חלומות גדולה מימי הילדות. חלום הגדולה, גדולה ש"מטרתה המוצהרת היא לעשות רושם על אנשי רחוב הילדות, הוא בעצם חסר משמעות ותכלית — שכן הרחוב עצמו שינה את פרצופו עד לבלי הכר, ורובם של האנשים מן העבר כבר אינם גרים בו. לעומת „הידד, היידד!“ מרבית הסיפורים האחרים אינם ניתנים לפירוש סביר. „המסע הלבן“, ה"סיפור שעל שמו נקרא הקובץ כולו, מלא פרטים מפתיעים המ"ציאים את הקורא משלוותו. האני המספר הוא קצין מילואים, שנת"מנה לשרת חודש בנקודת תצפית של משקיפי או"ם. בבקתה, אליה הוצב, נמצאים אותה עת קצין אי"טלקי וקצין בלגי, מטעם האו"ם. בנקודות שונות של הסיפור נזכר המספר באפיונות שונות הקשור"רות בנערה ושמה תמר, אותה הוא הכיר לפני שנים במחנה צבא. הוא אהב אותה, וחברו חיים חזר אחריה; הוא וויתר עליה למען חיים, וחיים וויתר עליה למען ה"חופש; עתה גם הוא, גם חיים וגם תמר נשואים כבר שנים רבות, לבנות זוג ולבן זוג שהם אינם אוהבים אותם. כל הפרטים הללו צפים ועולים בנקודות שונות של הסיפור, כשמשקיפי האו"ם משמשים בתור קטלוגאטורים למחשבותיו של המספר. טרחתו של ה"קורא בצרוף כל הקטעים השונים לתמונה כלשהי היא רבה, וללא ספק עתיד הוא לחוש רגשי סיפוק כשדרכי העלילה הנפתלות תתבררנה לפניו. מוזר שקציני האו"ם יודעים לכוון את דבריהם כל פעם בצורה נכונה בדיוק לנקודה המ"רדה את המספר, ולנתח, תחת מסווה אלמוניות, את מחשבותיו, הרהוריו וגורלו, כאילו לא נתמנו למסקתים על שמירת שביתת-הנשק אלא לפסיכיאטרים פרטיים לגיבור הסיפור. לפתע מתפתחת תקרית גבול, הקצין הבלגי נוסע עם ה"ישראלי במכונית האו"ם לנקודת תצפית, תועה בדרך — והרי סיומו של הסיפור: „צרוות הקליעים באו והתנפחו סביבי לבועות ואני נחתי נקתי בתוכן כשאני הולך ונלחץ ומצמצם, ועם כל התמעטות נע"שיתי צלול יותר, חודר וזוכר ומ"קף. — לא היה כל כאב ורק חשתי שאני מתרוקן מתוך בועה גדולה כדי להתחיל.“ אם עלינו להבין סיום זה כפ"שוטו, הרי שעלינו להניח, כי המספר מוסר לנו עתה את חו"יתו יותי כשהוא נמצא כבר בעולם האמת. אמנם, כבר נכתבו ספרים בגוף ראשון, שבסיומם מסתבר כי האני המספר אינו עוד בחיים; אולם במקרים אלה חייבת להיות הכנה כלשהי בדרך הסיפור והע"לילה — נטיה מיסטית או מיסטי"זית וכד'.

ללא ספק, ניחן שמאי גלנדר ב"כשרון כתיבה: יחד עם זאת, אין גם ספק בדבר, שהוא אינו יודע לכוון כשרון זה. בתודשים אלה יצא לאור ספר הסיפורים השלישי של שמאי גלנדר * „המסע הלבן“. למרות העובדה, שזוהי כבר אסופת סיפורים שלישיית למחבר, יש כאן עדיין הרבה פגמים של סופר מתחיל. הסיפורים אינם אחידים ב"צורתם וברמתם; דומה ששני ה"סיפורים הראשונים, „ועד בכלל...“ ו"הידד, היידד!“ עולים בטיבם על שלוש הסיפורים הנותרים, „ה"מסע הלבן“, „האשה והאמנות“ ו"נשף חשק“. שמאי גלנדר אינו מספר סיפור כפשוטו. הוא מש"חיל על חוט העלילה בזה אחר זה קטעים שונים, מרוחקים מב"חינת העניין והכרונולוגיה, לפי מפתח סתרים הידוע אך לו; ה"נחיצות או המשמעות שבדבר אי"נה מסתברת לו לקורא אף לאחר סיום הספר כולו. צורת הכתיבה האמורפית והאי-רלבנטית היתה אופנתית ביותר לפני כמה שנים; נמצאו אפילו סופרים שהצליחו ל"בטא בדרך זו משהו; אולם בינ"תיים נמצאו כמה סופרים צעירים ומוכשרים, שחזרו אל העלילה ואל הסטרוקטורה המהוקצעת, כמו עמוס עוז ו"א. ב. יהושע — והאמורפיה שוב אינה באופנה. „המסע הלבן“ של שמאי גלנדר איחר במקצת את הרכבת, והוא משתרך לו בעצ"ל"תיים, בקווי סחור-סחור מייגעים. בכמה סיפורים מתקבל הרושם, כי זוהי מהדורה מהולה מאוד של יצחק אורפז. ובכל הסיפורים כולם מתקבל הרושם, כי המחבר מבקש להפתיע את הקורא בעזרת תחבורות שונות, שאינן שייכות לתחום הספרותי הטהור.

מלבד זאת, מוצאים אנו בסי"פורים קטעי הגות ופילוסופיה, קביעות בעלות משמעות כלל-אנו"שית, ומימרות חכמה, שכונתם לתת לסיפורים משקל, החסר להם מבחינה אמנותית. הסיפור „האשה והאמנות“ מלא משפטים מסוג זה, כפי שמעידה כבר הכותרת. אמ"נם, הסופר אינו משמיע אמרות אלה בשמו; בכל אחד מן הסיפורים ישנו גיבור, המספר את ה"עלילה בגוף ראשון, ובפיו שם המחבר את הדברים. מכל מקום, יש להניח, שאף אם המחבר אינו מזדהה עם דמות הגיבור המספר בכל הפרטים האפשריים, הרי מימ"רות בעלות תוכן כללי ניתן לייחס למחבר עצמו, במידה סבירה של ביטחון. דמות „האני המספר“ ה"מופיעה בסיפורים, היא בעיה כ"שלעצמה. שכן שמאי גלנדר בחר להשמיע כמה מסיפוריו בפ"י גיבורים, שהם, כפי הנראה, כבר בעולם האמת כשהם מספרים את גורלם. כך ב"ועד בכלל...“ וב"המסע הלבן“. גורלו של המספר בסיום „האשה והאמנות“ אף הוא לוטה בחוסר וודאות מגרה. בכל הסיפורים גם יחד הגבול שבין המציאות לדמיון מטושטש, ועלינו לבדוק מה מתרחש למעשה ומה מתרחש בדמיונו ובמחשבותיו של המספר. יש סיפורים בקובץ, בהם אבחנה זו היא קלה יחסית, כמו ב"הידד, היידד!“ בסיפור זה ה"הוריו של הגיבור שקופים למדי. „הידד, היידד!“ פשטני יותר ומ"לכד יותר במבנהו משאר ה"סיפורים שבספר. למעשה, אלה הם הרהוריו של הגיבור, היושב על מרפסת ביתו בשעה לילית, שעה שאשתו ישנה בשלווה במיטתה. הגיבור מתגורר באותו בית ובאותו רחוב בהם גדל. זכרונות הילדות, מהותו של הרחוב כעת והזיותיו של הגיבור על השגיו בחיים מ"הוויים את רקמת הסיפור. ככמה גיבורים המופיעים בסיפורים ה"אחרים, כן גם דמות המספר בסי"פור זה עיסוקה בספרות ובכתיבה, כנראה ללא הצלחה יתרה — אף

* הוצאת „ספרית פועלים“.

שאול סמירה

(ר' מדור תערוכות מעבר לדף)

רישום בטוש

